**РЕПУБЛИКА СРБИЈА**
**ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА**

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

# НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

**МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ**

71-163/12
Београд
дел. бр. 33850 датум: 24. 12. 2013.

**МОНИТОРИНГ**
**ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА**

# Извештај
## о посети
# ОЗ ЧАЧАК

Садржај


**1. УВОД**

**1.1. МАНДАТ**

**1.2. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ**

**1.3. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЗАВОДУ**

**1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ /** службени подаци
**1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ /** службени подаци из 2012. године
**1.3.3. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ /** службени подаци на дан посете
**1.3.4. ЛОКАЦИЈА, АРХИТЕКТУРА И МАПА ЗАВОДА**

**1.4. ТОК ПОСЕТЕ**

**1.4.1. ФАЗА I: РАЗГОВОР СА УПРАВНИКОМ ЗАВОДА**
**1.4.2. ФАЗА II: ОБИЛАЗАК УСТАНОВЕ**
**1.4.3. ФАЗА III: УТВРЂИВАЊЕ СТАЊА У ПОЈЕДИНИМ ОБЛАСТИМА**
**1.4.4. ФАЗА IV: ИНТЕРВЈУИ СА ЛИЦИМА ЛИШЕНИМ СЛОБОДЕ**
**1.4.5. ФАЗА V: ЗАВРШНИ РАЗГОВОР СА УПРАВНИКОМ ЗАВОДА**

**2. ОПСЕРВАЦИЈА**

**2.1. СМЕШТАЈ**

**2.1.1. СМЕШТАЈ ПРИТВОРЕНИКА**
**2.1.2. СМЕШТАЈ ОСУЂЕНИХ**
**2.1.2.1.** Редовни смештај осуђених
**2.1.2.2.** Смештај у пријемном одељењу
**2.1.3.** Смештај прекршајко кажњених

**2.2. ИСХРАНА**

**2.2.1. КУХИЊА**
**2.2.2. ТРПЕЗАРИЈА**
**2.2.3. КАНТИНА**

**2.3. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА**

**2.3.1. ПРАВНА ЗАШТИТА**
**2.3.1.1.** Информисање о правима и доступност прописа
**2.3.1.2.** Пружање правне помоћи
2.3.1.3. Посете браниоца, конзулата и организација за заштиту људских права
**2.3.1.4.** Притужбе и жалбе
2.3.1.4. Достављање службене поште
**2.3.2. БЕЗБЕДНОСТ**
**2.3.2.1.** Повреде безбедности (ванредни догађаји)
**2.3.2.2.** Мере безбедности
**2.3.2.2.1.** Претреси (прегледи) лица, просторија и пакета
2.3.2.2.2. Видео надзор

**2.3.2.2.3.** Аларм за позивање страже
**2.3.2.3.** Мере принуде
**2.3.2.4.** Посебне мере
**2.3.3. ПРЕМЕШТАЈИ, ПРЕКИДИ, ОТПУШТАЊА**
**2.3.3.1.** Премештај
**2.3.3.2.** Прекид извршења казне
2.3.3.3. Превремено отпуштање
**2.3.4. КОНТРОЛА НАД РАДОМ ЗАВОДА**

**2.4. ТРЕТМАН И ПРАВА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ**

**2.4.1 ТРЕТМАН ОСУЂЕНИХ**
**2.4.1.1.** Организација службе
**2.4.1.2.** Разврставање, програм поступања и накнадно разврставање
**2.4.1.3.** Додела и укидање посебних права
**2.4.1.4.** Индивидуални и групни рад
**2.4.1.5.** Социјална подршка
**2.4.1.6.** Припрема за отпуст
**2.4.1.7.** Социјална подршка
**2.4.1.8.** Припрема за отпуст
**2.4.2. ОБРАЗОВАЊЕ**
**2.4.3. РАД**
**2.4.3.1.** Организација службе
**2.4.3.2.** Обука
**2.4.3.3.** Упошљавање
**2.4.3.4.** Заштита и повреде на раду
**2.4.3.5.** Дневни, недељни и годишњи одмор
**2.4.4. СЛОБОДНО ВРЕМЕ**
**2.4.4.1.** Време изван затворених просторија
**2.4.4.2.** Физичке активности
**2.4.4.3.** Културне и уметничке активности
**2.4.5. ОБАВЕШТАВАЊЕ**
**2.4.5.1.** Штампа
**2.4.5.2.** Радио и телевизија
**2.4.5.3.** Библиотека
**2.4.6. ПОСЕТЕ**
**2.4.6.1.** Посете породице
**2.4.6.2.** Посете у посебној просторији
**2.4.7. ПОШИЉКЕ И КОМУНИКАЦИЈА**
**2.4.7.1.** Дописивање
**2.4.7.2.** Пакети
**2.4.7.3.** Новчане пошиљке
**2.4.7.4.** Телефонирање
**2.4.8. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПРИПАДНИЦИМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА**
**2.4.8.1.** Малолетници
**2.4.8.2.** Особе са инвалидитетом
**2.4.8.3.** Жене
**2.4.8.4.** ЛГБТ особе
**2.4.8.5.** Припадници националних мањина
**2.4.8.6.** Старе особе
**2.4.8.7.** Странци
**2.4.9. ВЕРСКА ПРАВА**

## 2.5. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

**2.5.1. ОРГАНИЗАЦИЈА**
**2.5.1.1.** Здравствена служба
**2.5.1.2.** Здравствене евиденције
**2.5.1.3.** Праћење здравственог стања
2.5.1.4. Просторије за пружање здравствене заштите
2.5.1.5. Апотека, подела лекова и терапије
**2.5.2. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ**
2.5.2.1. Прегледи по пријему
2.5.2.2. Редовни (периодични) прегледи
2.5.2.3. Прегледи по захтеву
2.5.2.4. Прегледи у посебним случајевима
**2.5.3. ЛЕЧЕЊЕ И ИНТЕРВЕНЦИЈЕ**
2.5.3.1. Лечење и интервенције ван завода
2.5.3.2. Стоматолошка заштита
2.5.3.3. Лечење душевно оболелих лица
**2.5.4. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ**
2.5.4.1. Болести зависности
2.5.4.2. Штрајк глађу
2.5.4.3. Смртни случајеви

***ОПШТА ЗАПАЖАЊА***

*Окружни затвор у Чачку је Завод полуотвореног типа, који се налази у центру града, а поседује и „Економију“ која је удаљена пар километара, и налази се на периферији. НПМ тим је обавио две посете овом Заводу, и то крајем 2012. године и у августу 2013. године. У том временском периоду, између две посете, уочене су велике промене које се тичу материјалних услова у Заводу, односно исти су битно унапређени. Једино нису реновиране заједничке просторије за туширање и није оформљен дневни боравак за осуђена лица у затвореном одељењу, већ су ти радови планирани за 2014. годину.*

*Такође, значајна унапређења материјалних услова су спроведена и на „Економији“, на којој је смештај за лица лишена слободе која су тамо упослена сада организован по свим стандардима.*

*Као дугогодишњи проблем Завода истакнуто је коришћење неколико просторија унутар затворског круга од стране полиције. Простор који је МУП заузео унутар Завода није само ускраћивање тог простора, него представља и отежавајућу околност за Завод по питању безбедности. Наиме, у тим просторијама се чувају лако запаљиви материјали, попут пнеуматика и горива. За овај проблем није пронађено решење, иако се Завод тим поводом неколико пута обраћао МУП и Управи за извршење кривичних санкција, Министарства правде и државне управе.*

# 1. УВОД

## 1.1. МАНДАТ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, ("Сл. лист СЦГ - Међународни уговори", бр. 16/2005 и 2/2006 и "Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 7/2011) прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима, са службеним лицима која су обавезна да сарађују тим поводом, и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; приступ својој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређење услова у којима се она задржавају или затварају.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су 12. децембра 2011. године потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ, којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама на територији АП Војводине у којма су смештена лица лишена слободе.

На основу спроведеног поступка по Јавном позиву објављеном 29. децембра 2011. године у „Службеном гласнику Републике Србије“ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ, и то Београдски центар за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Дијалог, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (MDRI-S), Комитет правника за људска права (YUKOM), Међународна мрежа помоћи (IAN), Одбор за људска права – Ваљево, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Центар за људска права – Ниш.

По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеној установи, те у наредном периоду ступа у стални дијалог са установом и органом у чијем је саставу, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

## 1.2. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

| | |
|---|---|
| УСТАНОВА | **Окружни затвор Чачак** |
| ВРЕМЕ ПОСЕТА | 15. новембар 2012. године и 26. август 2013. године |
| РАЗЛОГ ПОСЕТЕ | Послови Националног механизма за превенцију тортуре у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака („Сл. лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 16/2005 и 2/2006 и "Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 7/2011) |
| ПОСЕТУ ОБАВИО | Заштитник грађана је прву посету обавио у сарадњи специјалистом судске медицине, са Института за судску медицину. Другу пратећу посету је обавила Стручна служба Заштитника грађана |
| ВРСТА ПОСЕТЕ | 1. Редовна посета<br>2. Пратећа (follow up) |
| НАЈАВА ПОСЕТЕ | Обе посете су најављене |
| ЧЛАНОВИ ТИМА | Прва посета:<br><br>Мирјана Дрљачић-Сударевић,<br>*Стручна служба Заштитника грађана*<br>Јелена Самарџић,<br>*Стручна служба Заштитника грађана*<br>Јелена Јелић,<br>*Стручна служба Заштитника грађана*<br>Никола Јевтић,<br>*Стручна служба Заштитника грађана*<br>др Драган Јечменица,<br>*специјалиста судске медицине, Институт за судку медицину*<br><br>Друга посета:<br><br>Јелена Унијат,<br>*Стручна служба Заштитника грађана*<br>Јелена Самарџић,<br>*Стручна служба Заштитника грађана*<br>Јелена Јелић,<br>*Стручна служба Заштитника грађана* |

## 1.3. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЗАВОДУ

### 1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ / службени подаци

| | |
|---|---|
| НАЗИВ ЗАВОДА | **Окружни затвор Чачак** |
| АДРЕСА | Цара Душана, Чачак |
| ТЕЛ, ФАКС<br>E-mail | Телефон: 032 343 923, факс: 032 343 924 |
| УПРАВНИК ЗАВОДА | Часлав Ђуровић |
| ВРСТА ЗАВОДА | Окружни затвор за извршење казне затвора |
| ТИП ЗАВОДА | Полуотворени |
| ОДЕЉЕЊА<br>У ЗАВОДУ | Полуотворено одељење<br>Затворено одељење |
| СЛУЖБЕ<br>У ЗАВОДУ | Служба за обезбеђење<br>Служба за здравствену заштиту<br>Служба за опште послове |
| БРОЈ<br>РАДНО<br>АНГАЖОВАНИХ<br>У ЗАВОДУ<br>- у радном односу и<br>по уговору о делу | Укупно 50 запослених, од тога:<br>- 2 на пословима третмана<br>- 33 на пословима обезбеђења<br>- 2 на пословима обуке и упошљавања<br>- 3 на пословима здравствене заштите, од тога:<br>/1 *медицински техничар*<br>/1 *лекар опште праксе или интерне медицине*<br>/1 *стоматолог*<br>- 3 на општим пословима, од тога:<br>/1 *дипломирани правник*<br>/2 *професионална кувара* |
| ПРЕДВИЂЕН<br>КАПАЦИТЕТ<br>ЗАВОДА | за укупно 120 лица, од тога<br>- за 50 притвореника<br>- за 50 осуђених<br>- за 20 прекршајно кажњених |
| ПОСЕБНЕ<br>ПРОСТОРИЈЕ<br>У ЗАВОДУ | за притвор (притворска јединица/одељење)<br>за пријем (пријемно одељење)<br>за извршење казне затвора за прекршај<br>за издвајање оболелих осуђених<br>за амбуланту<br>за зубну ординацију<br>за апотеку<br>за смештај под појачан надзор (ОПН) |

| | |
|---|---|
| | за усамљење и за извршење дисциплинске мере самице<br>за посете браниоца<br>за посете породице<br>за библиотеку<br>за обављање верског обреда<br>простор за вежбање у затвореном (сала, теретана)<br>терени за важбањем на отвореном |
| ЕВИДЕНЦИЈЕ (КЊИГЕ) КОЈЕ СЕ ВОДЕ У ЗАВОДУ | Евиденција (књига) ванредних догађаја (инцидената) / води је Служба обезбеђења<br>Евиденција (књига) примене мера принуде / води је Служба обезбеђења<br>Евиденција (књига) примене посебних мера / води је Служба обезбеђења<br>Евиденција (књига) дисциплинских поступака / води је Служба за опште послове<br>Евиденција (књига) дисципл. мере упућивања у самицу / води је управник<br>Евиденција (књига) притужби и жалби / води је Служба за опште послове<br>Евиденција (књига) повреда / води је медицински техничар<br>Евиденција (књига) пружања правне помоћи / води је Служба за опште послове<br>Евиденција (књига) јавних набавка / води је Служба за опште послове<br>Евиденција (књига) дисциплинских поступака запослених / води је Служба за опште послове |

### 1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ / службени подаци из 2012. године

| | |
|---|---|
| **ВАНРЕДНИ ДОГАЂАЈИ (ИНЦИДЕНТИ) У ЗАВОДУ** | У 2012. години у Заводу је било:<br><br>- 25 ванредних догађаја (инцидената)<br>*/ у којима је учествовало 29 лица*, и то:<br>- 1 бекство и удаљавање<br>*/ у којем је учествовало 1 лице*<br>- 2 насиља међу затвореницима (туче, убиства и сл.)<br>*/ у којима је учествовало 6 лица*<br>- 2 самоповређивања<br>*/ у којима је учествовало 2 лица*<br>- 9 објављених штрајкова глађу<br>*/ у којима је учествовало 9 лица*<br>- 11 проналазака недозвољених предмета<br>*/ у којима је учествовало 11 лица* |

| | |
|---|---|
| **МЕРЕ ПРИНУДЕ У ЗАВОДУ** | У 2012. години према два лица су примењене мере принуде. И то једно везивање и једно издвајање. |

| | |
|---|---|
| **ПРУЖЕНЕ ЗДРАВСТВЕНЕ УСЛУГЕ У ЗАВОДУ** | У 2012. години у Заводу је 2624 пута пружена здравствена услуга (здравствени прегледи и интервенције). |
| **УПУЋИВАЊЕ У ЗДРАВСТВЕНУ УСТАНОВУ** | У 2012. години 137 лица је упупућено ради пружања одговарајуће здравствене заштите ван Завода, и то:<br>- 10 у Специјалну затворску болницу<br>- 127 у друге здравствене установе |

| | |
|---|---|
| **СМРТНИ СЛУЧАЈЕВИ** | У 2012. години у Заводу није било смртних случајева. |

| | |
|---|---|
| **ПОСЕБНЕ МЕРЕ У ЗАВОДУ** | У 2012. години према једном лицу су одређене посебне мере, и то усамљење. |

| | |
|---|---|
| **ДИСЦИПЛИНСКЕ МЕРЕ У ЗАВОДУ** | У 2012. години према 3 лица су изречене дисциплинске мере, и то једно упућивање у самицу, једно одузимање посебних права и једно ограничење или забрана располагања новцем. |

| | |
|---|---|
| **ПОДНЕТЕ ПРИТУЖБЕ, ЖАЛБЕ и ТУЖБЕ** | У 2012. години једно лица је поднело притужбу управнику Завода. |

| | |
|---|---|
| **ПРАВНА ПОМОЋ** | У 2012. години у Заводу је два пута пружена правна помоћ. |

| | |
|---|---|
| **ПРЕМЕШТАЈИ** | У 2012. години 3 осуђених је премештено у други Завод. |

| | |
|---|---|
| **ПРЕКИДИ** | У 2012. години није било прекидања извршења казне затвора. |

| | |
|---|---|
| **ПРЕВРЕМЕНА ОТПУШТАЊА** | У 2012. години није било случајева превременог отпуштања из Завода. |

**1.3.3. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ / службени подаци на дан друге посете 26. августа 2013. г.**

| | |
|---|---|
| **БРОЈ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ СМЕШТЕНИХ У ЗАВОДУ** | Укупно 56 лица, од тога<br>- 30 у **притвору**<br><br>- 26 на извршењу **казне затвора**, и то:<br>- 14 **осуђених**<br>/11 у полуотвореном одељењу<br>/3 у затвореном одељењу<br>- 12 **прекршајно кажњених**<br><br>- 0 **ван Завода** *(привремено у другом заводу, здравственој установи, на одсуству и сл.)* |

| | |
|---|---|
| **БРОЈ ПРИПАДНИКА ПОСЕБНИХ ГРУПА** | - 0 **лица са инвалидитетом**<br><br>- 2 **странаца**<br>/ 1 *у притвору*<br>/ 1 *прекршајно кажњен*<br>- 0 **жена у притвору**<br><br>- 0 **малолетника у притвору** |

| | |
|---|---|
| **БРОЈ ОСУЂЕНХ ПОД МЕРАМА** | Није било осуђених под посебним или дисциплинским мерама**.** |

### 1.3.4. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА ЗАВОДА

| | |
|---|---|
| **ЛОКАЦИЈА ЗАВОДА** | Окружни затвор Чачак налази се у близини зграде МУП, музеја и цркве.<br><br>Издвојен део економија, налази се у Купиновачком пољу.<br><br>Оба објекта се налазе у урбаној средини. |
| **АРХИТЕКТУРА ЗАВОДА** | Затвор је приземни објекат површине 1000 m², у коме се налазе просторије-спаваонице за осуђена лица, канцеларије, радионица, котларница и бифе. |
| **СТАЊЕ ОБЈЕКАТА** | Објекат грађен 1836. године за време владавине Милоша Обреновића.<br><br>Извршен је низ реконструкција у циљу побољшања услова лица лишених слободе. |

Мапа Завода:

## 1.4. ТОК ПОСЕТЕ

Национални механизам за превенцију тортуре посете установама обавља у складу са усвојеном методологијом, по којој се посета садржи пет фаза.

### 1.4.1. ФАЗА I: РАЗГОВОР СА УПРАВНИКОМ ЗАВОДА

Посета тима Националног механизма за превенцију тортуре започиње се у оквиру I фазе по утврђеној методологији, разговором са управом Завода.

У уводном излагању, вођа тима Националног механизма за превенцију тортуре указао је на мандат Националног механизма за превенцију тортуре, опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете Заводу.

Управа Завода је представила Завод у општим цртама, и указала на основне проблеме са којима се Завод суочава у раду. Као нарочит проблем безбедносне природе истакнуто је да се у кругу Завода налази неколико просторија које користи Министарство унутрашњих послова. У њима се складиште пнеуматици, гориво и друге запаљиве материје. Такође, једна од просторија представља ауто-механичарску радионицу у којој се поправљају службена возила МУП. Поводом овог проблема, управа Завода се обраћала МУП, али није дошло до решавања ове ситуације.

### 1.4.2. ФАЗА II: ОБИЛАЗАК УСТАНОВЕ

Тим Националног механизма за превенцију тортуре је посету, у оквиру II фазе по утврђеној методологији, наставио заједничким обиласком Завода.

Мониторинг тим Националног механизма за превенцију тортуре је у пуном саставу обишао смештајне капацитете, најпре просторије за смештај притвореника, просторије за смештај осуђених и прекршајно кажњених лица, пријемно одељење, просторије за смештај лица под посебним и дисциплинским мерама, затим просторе за шетњу, кухињу и трпезарију, кантину, просторију за посете, просторије за пружање здравствене заштите и издвојени део Економију.

### 1.4.3. ФАЗА III: УТВРЂИВАЊЕ СТАЊА У ПОЈЕДИНИМ ОБЛАСТИМА

Посета тима Националног механизма за превенцију тортуре је, у оквиру III фазе посете по утврђеној методологији, обухватила разговоре са руководиоцима областима рада (начелницима служби) у Заводу о стању у релевантним областима као што су безбедност и инциденти; мере принуде, посебне и дисциплинске мере; права лица лишених слободе и њихов третман; здравствена заштита и сл.

Начелници и друга одговорна лица у Заводу су чланове тима Националног механизма за превенцију тортуре информисали о стању у области, проблемима у раду са којима се суочавају.

Током разговора извршен је увид и копирање документације релевантне за утврђивање стања и поштовања права лица лишених слободе.

Осим разговора и увида и копирања документације, чланови тима Националног механизма за превенцију тортуре су у оквиру III фазе посете обишли поједине посебне просторије референтне за област посматрања.

### 1.4.4. ФАЗА IV: ИНТЕРВЈУИ СА ЛИЦИМА ЛИШЕНИМ СЛОБОДЕ

Тим Националног механизма за превенцију тортуре је обавио информативне разговоре са бројним лицима лишеним слободе затеченим приликом обиласка смештајних капацитета у Заводу.

### 1.4.5. ФАЗА V: ЗАВРШНИ РАЗГОВОР СА УПРАВНИКОМ ЗАВОДА

Посета Заводу окончана је, по утврђеној методологији, разговором тима Националног механизма за превенцију тортуре са управником Завода.

Вођа тима Националног механизма за превенцију тортуре указао је на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права лица лишених слободе, њиховом третману, здравственој заштити и исхрани, уоченој атмосфери међу осуђенима, односу запослених према тиму Националног механизма за превенцију тортуре, о примедбама које су истакла лица лишена слободе, као и о елементима који могу довести до појаве тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања. Прибављена су и додатна објашњења о појединим релевантним околностима.

Управник Завода је изнео своје утиске о посети и запажањима Националног механизма за превенцију тортуре, указујући да је у највећој мери свестан уочених недостатака. Тим поводом је изразио спремност да се у Заводу спроведу све мере које буду предложене у извештају о посети, свакако у границама објективних могућности.

## 2. ОПСЕРВАЦИЈА

### 2.1. СМЕШТАЈ

У ОЗ Чачак се смештају лица лишена слободе, и то:

1. лица којима је одлуком суда одређена мера притвора, под надзором суда;
2. осуђена и прекршајно кажњена лица мушког пола којима је изречена казна затвора, од стране суда упућена на извршење казне по распоредном акту;
3. лица којима је одређено полицијско задржавање, доведена и под надзором полиције.

### 2.1.1. СМЕШТАЈ ПРИТВОРЕНИКА

Притвор се налази у склопу објекта, који има два крила. Десно крило објекта чини засебна целина која је организована по систему „ћелија“ и представља притворску јединицу. Зграда је реновирана, али је примећена влага на зидовима у оквиру просторија - спаваоница целе зграде.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br><br>Примећена је влага на зидовима просторија-спаваоница, како притворске јединице тако и затвореног одељења. |
| *РАЗЛОЗИ*<br><br>*Осуђени има право на смештај који одговара савременим здравственим, хигијенским и просторним условима и месним климатским приликама.*[1]<br><br>*Просторије у којима осуђени живе и раде морају бити чисте и суве.* [2] |
| ***ПРЕПОРУКА***<br><br>**ОЗ Чачак ће санирати просторије-спаваонице, притворске јединице и затвореног одељења од влаге и обавиће хигијенско кречење.** |

[1] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 15.
[2] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 67.

Испред сваке просторије се налази кутија са првом помоћи и видно је истакнут против пожарни пут, као и апарати за гашење пожара.

Према наводима службених лица капацитет притвора је за 50 притвореника. Током прве посете било је смештено 27 притвореника, а у тренутку друге посете 30.

Простор за време на свежем ваздуху (шетњу) постоји. У оквиру простора за шетњу се налази и неколико справа за вежбање и у међувремену је постављен кош, али не постоји заштита од падавина.

*УТВРЂЕНО*

У ОЗ Чачак је у време атмосферских падавина битно отежано остваривање права притвореника на време на свежем ваздуху, јер простор за шетњу у притворској јединици Завода нема надстрешницу.

*РАЗЛОЗИ*

*Осуђени има право да изван затворених просторија, у слободно време, проведе најмање два часа дневно.* [3]

*Притвореник борави у заводу под истим условима као и осуђено лице, ако Законником о кривичном поступку није друкчије одређено.*[4]

*Објекти за вежбе на отвореном морају да нуде склониште од неповољних временских прилика.*[5]

*Недостатак надстрешнице у простору за шетњу (дворишту) битно отежано остваривање права лица лишених слободе на време на свежем ваздуху у време атмосферских падавина. Завод ће у простору за шетњу на свежем ваздуху формирати надстрешницу димензија подобних да се сва лица која су изведена у шетњу заклоне од атмосферских падавина.*[6]

*ПРЕПОРУКА*

**У простору за време на свежем ваздуху (шетњу) притворске јединице ОЗ Чачак поставиће надстрешницу димензија подобних да се сва лица која су изведена у шетњу заклоне од атмосферских падавина.**

НПМ тим је током обе посете обишао све просторије-спаваонице. Током прве посете уочени су одређени материјални недостаци просторија-спаваоница које су у великој мери отклоњени до друге посете НПМ тима.

Кревети су двоспратни (два лежаја), а лежајеви имају душек, јастук и постељину, која делује чисто. Постељина се мења на 7 дана, а могу да користе и своју постељину.

Просторије-спаваонице, осим примећене влаге на зидовима, изгледају чисто и одржавано.

Спољни прозори постоје, и имају прозирно стакло, што омогућује доток природне светлости у мери која омогућује читање и рад без сметњи за вид.

Прозори се отварају, што омогућује непосредан доток свежег ваздуха у мери која омогућује адекватно проветравање. Вештачко осветљење у просторији-спаваоници чине по 2 неонске сијалице, а јачина светла омогућује читање и рад без сметњи за вид.

Притвореници непушачи нису смештени у истој просторији-спаваоници са пушачима.

Сто и столице постоје. Грејно тело је у просторији-спаваоници, а загрејаност је добра.

[3] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 68. став 1.
[4] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 239
[5] Стандарди Европског комитета за спречавање мучења (2002) 1 - Rev. 2010, тачка 48
[6] Извештај Заштитника грађана (ПМ) о посети ОЗ Зрењанин, 22-116/10, стр. 48.

Утичнице за струју постоје, као и радио и ТВ апарати.

Аларм - дугме за позивање страже не постоји.

Мокри чвор унутар просторије-спаваонице постоји, зидом и вратима је одељен од остатка просторије. У добром је стању, хигијена је задовољавајућа, као и стање санитарних уређаја. Опремљен је чучавацем са испирачем, лавабоом и славином са топлом водом.

Опажањем, током прве посете је установљено да се, у појединим спаваоницама, на славину надовезује туш, тако да им је у оквиру мокрог чвора омогућено и туширање (купање) свакодневно, а топле воде има у довољној количини. Према службеним подацима, добијеним током прве посете, планирано је да тушеве убаце у све спаваонице, што је у међувремену и урађено.

Такође, дотрајали бродски подови су замењени плочицама у свим спаваоницама.

*Прва посета*

*Друга посета*

Хигијенске пакете притвореници добијају, а пакети садрже: један сапун, тоалет папир, пасту за зубе, прашак и шампон.

Услови за прање личног веша су добри.

### 2.1.2. СМЕШТАЈ ОСУЂЕНИХ

#### 2.1.2.1. Редовни смештај

**Затворено одељење**

Јединица за смештај осуђених, затворено одељење, налази се у Главној згради. Јединица представља посебну целину у Заводу, тачније чини је засебан део етажа. Обејкат је хигијенски чист и уредан.

По изјави службених лица јединица је организована као затворено одељење, а осуђени су разврстани у „В" васпитну групу. Капацитет јединице је за 12 осуђених, колико је лица и било смештено у тренутку прве посете, а током друге, у одељењу, је било три лица. У јединици раде 2 васпитача.

Опажањем је утврђено да је смештај организован по принципу заједничког смештаја, тако што су осуђени смештени у „блоку", који се састоји од спаваоница, заједничког дневног боравка, односно ходника који је у тој функцији и заједничког мокрог чвора.

Препреке бекства осуђених у јединици су физичке и припадници Службе за обезбеђење.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br>У ОЗ Чачак се у затвореном одељењу део ходника користи у функцији дневног боравка, али је тај „простор" неадекватан. |
| *РАЗЛОЗИ*<br>*Осуђенима се обезбеђује простор за дневни боравак. У простору за дневни боравак мора се обезбедити довољан број столица и одговарајући број столова према броју осуђеника који га користе. Простор за дневни боравак мора имати техничке услове за коришћење радио и телевизијског апарата. Просторије у заводу морају имати примерену санитарну опрему која омогућава обављање физиолошких потреба у чистим условима кад год то осуђени жели, уз обезбеђивање приватности. Просторије у којима осуђени бораве, раде и хране се, загревају е у зимском периоду. Загревање просторија зависи од климатских услова, а по правилу траје од 15. октобра до 15. априла. Уколико временски услови или други објективни разлози то захтевају, управник завода може скратити или продужити грејну сезону.*[7] |
| ***ПРЕПОРУКА***<br>**ОЗ Чачак ће у оквиру затвореног одељења обезбедити адекватан простор за дневни боравак.** |

Осуђена лица могу да носе своја одела. Оброци им се сервирају у просторијама-спаваоницама.

У спаваоницама не постоји мокри чвор, већ се он налази у оквиру заједничке просторије за туширање. Туширање (купање) у заједничком купатилу је осуђенима омогућено свакодневно и обично има довољно топле воде. Хигијена просторије је лоша и у руинираном је стању. Влага је приметна, а вода цури из санитарија и није обезбеђена приватност.

[7] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 17.

*УТВРЂЕНО*

Заједничко купатило за туширање и мокри чвор осуђених су у руинираном и запуштеном стању, тако да не испуњавају услове утврђене важећим прописима и стандардима.

*РАЗЛОЗИ*

*Осуђени има право на смештај који одговара савременим хигијенским условима и месним климатским приликама.* [8]

*Просторије у којима осуђени живе и раде морају бити чисте, суве, проветрен. Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за личну хигијену.* [9]

*Просторије у заводу морају имати примерену санитарну опрему која омогућава обављање физиолошких потреба у чистим условима кад год то осуђени жели, уз обезбеђење приватности.*[10]

*Затвореници морају имати приступ санитарним просторијама које су хигијенски исправне и поштују приватност.* [11]

***ПРЕПОРУКА***

**ОЗ Чачак ће без одлагања адаптирати заједничко купатило - простор за туширање осуђених и мокри чвор, у оквиру затвореног одељења, у складу са важећим хигијенским и санитарним условима, уз обезбеђивање приватности лица која га користе.**

Кревети у спаваоницама су двоспратни (два лежаја). Лежајеви имају душек, јастук и постељину, која делује чисто. Постељина се мења на десет дана, а имају могућност да користе и своју постељину.

[8] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 66. став 1, исто Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 15

[9] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 67, исто Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 16

[10] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 17.

[11] Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе у вези са европским затворским правилима Rec (2006) 2, тачка 19.3

Спаваонице изгледају одржавано и хигијена је на високом нивоу, али примећена је влага на зидовима[12].

У оквиру простора за време на свежем ваздуху не постоји надстрешница која чини адекватну заштиту од падавина.

*УТВРЂЕНО*

У ОЗ Чачак је у време атмосферских падавина битно отежано остваривање права осуђеника на време на свежем ваздуху, јер простор за шетњу затвореног одељења Завода нема надстрешницу.

*РАЗЛОЗИ*

*Осуђени има право да изван затворених просторија, у слободно време, проведе најмање два часа дневно.* [13]

*Притвореник борави у заводу под истим условима као и осуђено лице, ако Законником о кривичном поступку није друкчије одређено.*[14]

*Објекти за вежбе на отвореном морају да нуде склониште од неповољних временских прилика.*[15]

*Недостатак надстрешнице у простору за шетњу (дворишту) битно отежано остваривање права лица лишених слободе на време на свежем ваздуху у време атмосферских падавина. Завод ће у простору за шетњу на свежем ваздуху формирати надстрешницу димензија подобних да се сва лица која су изведена у шетњу заклоне од атмосферских падавина.*[16]

*ПРЕПОРУКА*

**У простору за време на свежем ваздуху (шетњу) затвореног одељења ОЗ Чачак поставиће надстрешницу димензија подобних да се сва лица која су изведена у шетњу заклоне од атмосферских падавина.**

Посебан простор за физичке активности осуђених не постоји, али у оквиру простора за време на свежем ваздуху постоје справе за вежбање.

Спољни прозори постоје и отварају се, што омогућује непосредан доток свежег ваздуха у мери која омогућује адекватно проветравање, као и дотог свежег ваздуха. Осуђени непушачи нису смештени у истој просторији - спаваоници са пушачима.

Касету за одлагање личних ствари има сваки осуђник.

Вештачко осветљење у спаваоници чине по две неонске сијалице, чија јачина светла омогућује читање и рад без сметњи за вид.

Грејно тело је у спаваоници и загрејаност је добра.

Утичнице за струју, радио и ТВ апарат постоји у свакој спаваоници.

Аларм - дугме за позивање страже не постоји.

[12] Види препоруку на стр 15.
[13] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 68. став 1.
[14] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 239
[15] Стандарди Европског комитета за спречавање мучења (2002) 1 - Rev. 2010, тачка 48
[16] Извештај Заштитника грађана (ПМ) о посети ОЗ Зрењанин, 22-116/10, стр. 48.

**Полуотворено одељење**

Јединица за смештај осуђених, полуотворено одељење, налази се у засебној једноетажној згради у Заводском комплексу. Јединица представља посебну целину у Заводу, чини је засебна зграда која је чиста и уредна. У јединици раде 2 васпитача.

По изјави службених лица јединица је организована као полуотворено одељење, а осуђени су разврстани у „Б“ васпитну групу. Састоји се од 3 спаваонице, капацитета за 15 осуђених.

Током друге посете у полуотвореном одељењу било је смештено око 11 осуђеника и примећено је да су спаваонице реновиране.

Опажањем је утврђено да је смештај организован по принципу заједничког смештаја, тако што су осуђени смештени у групну спаваоницу, а доступна им је и трпезарија. Осуђени смештени у овом одељењу су углавном упослени.

Кревети су двоспратни (два лежаја), лежајеви имају душек, јастук и постељину, делује чисто. Постељина се мења на недељу дана, а имају могућност да користе своју постељину.

Спаваонице изгледају одржавано и хигијена је задовољавајућа.

*Прва посета*

*Друга посета*

Прозори имају прозирно стакло и отварају се, што омогућује непосредан доток природне светлости, у мери која омогућује читање и рад без сметњи за вид, као и непосредан доток свежег ваздуха.

Спаваонице имају касету за одлагање личних ствари за сваког осуђеног, сто, по две клупе и по две столице. Вештачко осветљење у спаваоници чине по две неонске сијалице, а јачина светла омогућује читање и рад без сметњи за вид. Грејно тело радијатор је у спаваоници, загрејаност је добра. Утичнице за струју, радио и ТВ апарати, аларм - дугме за позивање страже постоје унутар спаваоница.

Мокри чворови унутар просторија-спаваоница постоје. Има чучавац са испирачем, лавабо и славину (без топле воде).

Заједнички мокри чвор постоји у посебној просторији и доступан је свакодобно. У руинираном је стању, примећена је влага и вода цури из санитарија. Хигијена у таквим условима се тешко одржава.

*УТВРЂЕНО*

Заједничко купатило за туширање осуђених у полуотвореном одељењу је у руинираном и запуштеном стању, тако да не испуњава услове утврђене важећим прописима и стандардима.

*РАЗЛОЗИ*

*Осуђени има право на смештај који одговара савременим хигијенским условима и месним климатским приликама.* [17]

*Просторије у којима осуђени живе и раде морају бити чисте, суве, проветрен. Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за личну хигијену.* [18]

*Просторије у заводу морају имати примерену санитарну опрему која омогућава обављање физиолошких потреба у чистим условима кад год то осуђени жели, уз обезбеђење приватности.*[19]

*Затвореници морају имати приступ санитарним просторијама које су хигијенски исправне и поштују приватност.* [20]

[17] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 66. став 1, исто Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 15

[18] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 67, исто Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 16

[19] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 17.

[20] Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе у вези са европским затворским правилима Rec (2006) 2, тачка 19.3

*ПРЕПОРУКА*

**ОЗ Чачак ће без одлагања адаптирати заједничко купатило - простор за туширање осуђених и мокри чвор, у оквиру полуотвореног одељења, у складу са важећим хигијенским и санитарним условима, уз обезбеђивање приватности лица која га користе.**

**„Економија“**

„Економија“ Завода удаљена је пар километара од затворског комплекса. Сви осуђеници који су смештени на „Економији“ су радно ангажовани на пословима: кухиње, сточарства или пољопривреде.

Смештај осуђених лица је у потпуно новом једноетажном објекту, који је опремљен према свим важећим законима и стандардима.

У спаваоницама не постоји мокри чвор, али је исти доступан свакодобно у оквиру заједничког купатила. Такође, заједничко купатило и мокри чвор су у беспрекорном стању, и што се тиче санитарија и хигијене.

#### 2.1.2.2. Пријемно одељење

Пријемно одељење представљају две спаваонице у оквиру Главне зграде. Спаваонице су организоване по „ћелијском“ систему, а капацитета су за по два лица. Већина просторија у Главној згради су реновиране, али две спаваонице у функцији пријемног одељења нису у потпуности.

Осуђена лица у овим просторијама по доласку у Завод бораве неколико дана, највише две недеље. Контакт осуђених смештених у пријемном одељењу са осуђенима у редовном смештају није могућ.

Спаваонице имају кревет са душек, али без јастука и постељине, јер у тренутку посете није било лица на пријему.

Спаваоница изгледа одржавано, а влага није приметна. Међутим, под је дотрајао и потребно је хигијенско кречење обе просторије.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br>У просторијама-спаваоницама пријемног одељења зидови су неокречени, а подови су дотрајали. |
| *РАЗЛОЗИ*<br>*Просторије у којима осуђени живе и раде морају бити чисте, суве, проветрене, загрејане и довољно осветљене, како природним, тако и вештачким светлом које омогућава читање и рад без сметњи за вид. Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за личну хигијену.* [21]<br>*Осуђени има право на смештај који одговара савременим здравственим, хигијенским и просторним условима и месним климатским приликама.*[22]<br>*Осуђени је дужан да одржава хигијену простора у који је смештен, а завод је дужан да му то омогући.*[23] |
| ***ПРЕПОРУКА***<br>**ОЗ Чачак ће санирати подове и зидове у обе просторије-спаваонице пријемног одељења.** |

Прозори се налазе изнад врата и имају прозирно стакло, што омогућује непосредан доток природне светлости, и то у мери која омогућује читање и рад без сметњи за вид. Прозори се отварају што омогућује непосредан доток свежег ваздуха у мери која омогућује адекватно проветравање. Вештачко осветљење у спаваоници чини једна сијалица, а јачина светла омогућује читање и рад без сметњи за вид.

Касета за одлагање личних ствари нема. Грејање у спаваоници је преко радијатора, а по наводима службених лица у зимско време је добра загрејаност. Утичнице за струју у спаваоници постоје, као и телевизор.

Аларм/дугме за позивање страже не постоји.

Мокри чвор унутар спаваонице постоји, зидом и вратима је одељен од остатка просторије. Хигијена је добра, у добром је стању, влага није приметна, а вода не цури. Има чучавац са испирачем, лавабо са славином. Постоји и туш, са топлом водом.

Оброци се сервирају у спаваоници.

Простор за време на свежем ваздуху (шетњу) постоји, са травњаком у средини, без дрвећа, без надстрешнице. (види препоруку на стр. 25.)

[21] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 67.
[22] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 15.
[23] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 24

### 2.1.3. СМЕШТАЈ ПРЕКРШАЈНО КАЖЊЕНИХ

По службеним подацима капацитет Завода је за смештај 28 прекршајно кажњених.

На дан друге посете у Заводу је било смештено 12 прекршајно кажњених лица.[24]

На дан друге посете, у августу 2013. године, у Заводу је било смештено и једно прекршајно кажњено лице страног држављанства. [25]

Смештај је организован по принципу заједничког смештаја.

Спаваонице су током дана откључане, тако да унутар објекта прекршајно кажњени могу да користе ходнике, заједнички дневни боравак и заједнички мокри чвор.

Улазна врата зграда нису закључана, тако да могу слободно у да изађу у двориште - круг.

## 2.2. ИСХРАНА

Затвор има 2 запослена професионална кувара, а помоћне послове у припреми хране врше осуђена лица. Лица ангажована на припреми хране имају важеће санитарне књижице.

Намирнице за спремање оброка набављају се преко централних јавних набавки које обезбеђује Управа за извршење кривичних санкција путем централних набавки.

Јеловник је видно истакнут у кухињи, потписан је од стране кувара и управника. Из јеловника произилази следећа динамика служења појединих врста намирница на недељном нивоу: свеже воће три пута недељно, свеже поврће (као салата) шест пута недељно, месо (у јелима) сваки дан, млеко (као напитак) свеже једном недељно, кисело млеко и јогурт два пута недељно, и свеж сир шест пута недељно.

Лица лишена слободе су у погледу исхране навела да су задовољна постојећом, храна је разноврсна са довољно меса у оброцима.

### 2.2.1. КУХИЊА

Кухиња се налази на „Економији“ Завода.

Кухиња је сређена, чиста, одржавана и адекватно опремљена.

У фрижидеру су затечени узорци хране који се чувају наредних 24 часа.

[24] Писани извештај пред посету Заводу (претходни упитник)
[25] Писани извештај пред посету Заводу (претходни упитник)

Сва лица која су упослена у кухињи имају уредно оверене санитарне књижице. Такође, у Заводу се редовно врши санитарни преглед кухиње и опреме која се у њој налази. Према налазима, кухињска просторија и опрема која се у њој налази испуњавају хигијенско – санитарне услове.

### 2.2.2. ТРПЕЗАРИЈА

Трпезарија као засебна просторија у Заводу не постоји.

### 2.2.3. КАНТИНА

Кантина је организована тако да се намернице набављају по списку. Цене су у нивоу уобичајених тржишних цена у продавницама. Лица лишена слободе су у погледу кантине навела да су задовољна постојећим асортиманом производа.

## 2.3. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА

### 2.3.1. ПРАВНА ЗАШТИТА

#### 2.3.1.2. Информисање о правима и доступност прописа

Службена лица су навела да се, приликом ступања у Завод, лицима лишеним слободе у пријемном одељењу, пружају информације о правима и обавезама које имају током боравка у Заводу. Права им се, најпре саопштавају усмено, а затим им се на увид дају Закон о извршењу кривичних санкција (ЗИКС) и Правилник о кућном реду у казнено-поправним заводима и окружним затворима.

Осуђени у погледу информисаности о правима и обавезама наводе да су информисани о правима и обавезама које имају током боравка у Заводу.

Уочено је да су ЗИКС и Акт о кућном реду доступни у спаваоницама. Осуђенима су доступни и Приручници за осуђене на српском језику и језицима националних мањина.

#### 2.3.1.2. Пружање правне помоћи

У писаном извештају Завода (претходни упитник) наведено је да је током 2012. године лицима смештеним у Заводу 2 пута пружена правна помоћ.

Службена лица наводе да правну помоћ лицима лишеним слободе пружа дипломирани правник – начелник Службе за опште послове, који води дисциплинске поступке за лакше дисциплинске преступе и који је и председник комисије за теже дисциплинске преступе.

Службена лица наводе да се у дисциплинским поступцима, осуђена лица у закључку о покретању дисциплинског поступка упознају да имају право на правну помоћ. Међутим, у пракси се право на правну помоћ у току дисциплинског поступка своди на право на браниоца, имајући у виду да дисциплинске поступке води начелник Службе за опште послове, те није могуће пружити правну помоћ унутар Завода, јер би она била дата од стране истог правника који води поступак.

Затечена лица лишена слободе тврде да им се углавном усмено пружа правна помоћ или савет у Заводу. У Заводу се води посебна књига – евиденција пружања правне помоћи, коју води начелник Службе за опште послове. У евиденцију се уносе следећи подаци: датум, име и презиме осуђеног, матични број, врста правне помоћи, потпис осуђеног, односно прекршајно кажњеног.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br>У ОЗ Чачак не постоји могућност пружања правне помоћи у дисциплинским поступцима, јер је једини дипл. правник у Заводу (начелник Службе за опште послове) задужен за вођење дисциплинских поступака. |
| *РАЗЛОЗИ*<br>*Осуђени против кога се води дисциплински поступак има право на стручну правну помоћ.*[26]<br>*Стручну правну помоћ осуђеном може пружити дипломирани правник. У циљу омогућавања осуђеном на коришћење стручне правне помоћи, завод обезбеђује списак дипломираних правника из завода.*[27] |

[26] Оп. цит. Закон о извршењу кривичних санкција чл. 161. ст. 1.

[27] Правилник о дисциплинским преступима, мерама и поступку према осуђеним лицима („Сл. гласник“, бр. 59/06), чл. 53. ст. 2. и 3.

*ПРЕПОРУКА*

**ОЗ Чачак ће осуђеном против кога се води дисциплински поступак омогућити стручну правну помоћ од стране дипломираног правника.**

### 2.3.1.5. Посете браниоца, конзулата и организација за заштиту људских права

За посете браниоца у Заводу је обезбеђен посебан простор који задовољава све критеријуме за овакву врсту посете. У потпуности је омогућен непосредан и ненадзиран разговор са браниоцем.

Лица лишена слободе у погледу омогућавања посета браниоца наводе да су у потпуности задовољна створеним условима за овакву врсту посете. Иста просторија се користи и за посете дипломатских, односно конзуларних представника страних држава и организација за заштиту људских права.

### 2.3.1.4. Притужбе и жалбе

Према подацима из писаног (претходног) извештаја Завода и наводима службених лица у 2012. години поднета је једна притужба управнику Завода. По притужби је донето решење, које садржи образложење и поуку о правном средству.

У Заводу се води посебна Евиденција притужби и жалби које подносе осуђена лица. Евиденцију води Матична служба и у њу се уносе следећи подаци: име и презиме лица лишеног слободе, коме је упућен поднесак, датум подношења, датум решавања, начин решавања и примедба.

### 2.3.1.6. Достављање службене поште

Службена лица Завода су навела да радник писарнице који је задужен да сакупља осуђеничку пошту и поднеске, поднеске осуђених прима у 3 примерка, које на лицу места не печатира и назначава датум и место предаје. Трећи примера поднеска се враћа лицу лишеном слободе које му служи као доказ о предаји.

Када лице лишено слободе предаје писма ради слања препорученом поштом, радник писарнице преузима коверту и бележи у књигу евиденције – Пријемна књига, да је писмо предато.

Након предаје писма ради слања препорученом поштом лице лишено слободе добија копију потврде о слању препорученом поштом.

### 2.3.2. БЕЗБЕДНОСТ

#### 2.3.2.1. Повреде безбедности (ванредни догађаји)

У писаном извештају Завода (претходни упитник) наведено је да је током 2012. године било 25 ванредних догађаја (инцидената), у којима је учествовало 29 лица, и то:
- 1 удаљење, у коме је учествовало 1 лице,
- 2 насиља међу затвореницима (убиства, туче и сл.), у којима је учествовало 6 лица,
- 2 самоповређивања,
- 9 објављених штрајкова глађу, у којима је учествовало 9 лица.

Службена лица наводе да Служба за обезбеђење одмах доставља управнику Завода информацију о ванредном догађају (инциденату), која се без одлагања прослеђује оперативном центру Управе. Уколико је реч о притвореном лицу, информација се доставља и суду.

У Заводу се води посебна књига **– Евиденција ванредних догађаја (инцидената)**, води је Служба за обезбеђење, у коју се уносе подаци о штрајковима глађу, бекствима, смртним случајевима, случајевима самоповређивања и употребе средстава принуде.

#### 2.3.2.2. Мере безбедности

##### 2.3.2.2.1. *Претреси (прегледи) лица, просторија и пакета*

У писаном извештају Завода (претходни упитник) наведено је да је током 2012. године приликом претреса просторија у Заводу пронађено 11 недозвољених предмета, код 11 лица.

Затечени осуђени су навели да су задовољани начином на који се обављају њихови телесни прегледи, наводећи да немају притужбе. Тврде да приликом претреса интимних делова не присуствује и немедицинско особље. Затечена службена лица, потврђују наводе осуђених. Претреси се врше у посебној просторији, врше их увек два службена лица и то истог пола као и лице које се претреса.

Затечена лица лишена слободе нису се жалила на поступање службених лица приликом претреса просторија у којима су смештена.

Осуђена лица и радници Службе за обезбеђење истичу да се пакети прегледају у присуству лица лишених слободе.

##### 2.3.2.2.3. *Видео надзор*

Системом видео надзора покривене су заједничке просторије, ходници, просторије за издржавање мере самице и просторије које се користе за полицијско задржавање. У просторијма и ходницима нису постављена писана обавештења да је простор под видео надзором.

Архивирање забележеног, односно снимљеног материјала врши се у трајању од 7 дана. Уколико је нешто битно забележено, снимљени материјал се нарезује на цд.

*УТВРЂЕНО*

У просторијама које су под видео надзором није видно истакнуто обавештење да је просторија под видео надзором.

Архивирање забележеног, односно снимљеног материјала врши се у трајању од 7 дана.

*РАЗЛОЗИ*

*У свим просторијама које су покривене камерама потребно је да се видно истакне обавештење да је просторија под видео надзором.*

*У контексту превенције и истраге случајева неадекватног поступања, потребно је обратити пажњу на бољу покривеност системима видео надзора, скупа са обезбеђењем снимака и одговарајућом политиком архивирања забележеног/снимљеног материјала.*[28]

*ПРЕПОРУКА*

**ОЗ Чачак ће у просторијама које су под видео надзор поставити уочљива писана обавештења да су исте под видео надзором.**

**ОЗ Чачак ће без одлагања предузети мере у циљу омогућавања да се архивирање забележеног материјала врши у трајању не краћем од 30 дана.**

#### 2.3.2.2.3. Аларм за позивање страже

Током обиласка Завода, уочено је да дугмад аларма за позивање страже нигде не постоје.

*УТВРЂЕНО*

У ОЗ Чачак не постоје дугмад за позивање страже.

*РАЗЛОЗИ*

*Постојање система аларма за узбуњивање – позивање страже у случају инцидентних и хитних ситуација утицало би на повећање безбедности у Заводу и превенцију међуосуђеничког насиља.*

*У свим објектима у којима затвореници живе, раде или се окупљају мора да постоји систем аларма који омогућује затвореницима да одмах позову особље.* [29]

*Ћелије су често предалеко од канцеларија или радних места чувара, те постојање само аларма у виду светлосног сигнала за позивање страже, који би омогућио осуђеним особама да привуку њихову пажњу, може бити недовољно јер радници службе обезбеђења често врше обилазак Завода и самим тим не налазе се све време у својим канцеларијама и просторијама. Под таквим условима постоји велики ризик од различитих инцидената (насиље међу притвореницима, покушаји самоубиства, пожари..) на које се не би правовремено одговорило.*[30]

*ПРЕПОРУКА*

**ОЗ Чачак ће у све просторије спаваонице у којима се налазе лица лишена слободе инсталирати дугме електричног звона за позивање дежурног припадника службе обезбеђења.**

[28] Извештај Европског комитета за спречавање мучења о посети Србији 2011. године, тачка 37

[29] Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе у вези са европским затворским правилима Rec (2006) 2, тачка 18.2.

[30] Стандарди Европског комитета за спречавање мучења (2002)1/15- Rev. 2010, тачка 48. ст. 2.

### 2.3.2.3. Мере принуде

У писаном извештају Затвора (претходни упитник) наведено је да су током 2012. године према 2 лица примењене мере принуде, и то:

- према 1 лицу: везивање
- према 1 лицу: издвајање

У Заводу се води посебна књига – Евиденција средстава принуде, води је Служба за обезбеђење, у коју се уносе следећи подаци: име и презиме лица према коме је примењена мера, име и презиме лица које применило меру принуде, врста принуде, начин употребе и средство принуде, ко је обавештен, примедба (подаци о исходу жалбе).

Извршен је увид у неколико извештаја Службе за обезбеђење о примени мере принуде. Опис два извештаја:

1) Име и презиме лица према коме је мера принуде примењена: Ђ.С.
Ев.бр. 01/13 од 04. 5. 2013. г.
Датум примене мере: 04. 5. 2013. г. у 21,44 часова.
Врста мере принуде: физичка снага, везивање и издвајање
Разлог мере: спречавање суицида
Извештај о употреби средства принуде садржи опис догађаја и образложење о оправданости мера принуде. Након образложења, на основу навода из извештаја, доноси се закључак о оправданости мера принуде који потписује начелник Службе за обезбеђење. Након тога је потписана сагласност управника Завода да је сагласан са оценом о оправданости мера принуде коју је дао начелник Службе за обезбеђење. Овом извештају претходе извештаји државних службеника који су мере предузели. Изјава лица према ком је примењена мера принуде, као и изјаве сведока догађаја постоје.

Лекарски преглед лица према ком је примењена мера принуде је евидентиран, али не постоји податак о томе колико сати након примене мере принуде је осуђено лице прегледано од стране лекара. У лекарском извештају је наведено да не постоје видљиве повреде, као и да је лице изјавило да није тучено, нити малтретирано. Поновни лекарски прегледи лица су евидентирани.

2) Име и презиме лица према коме је мера принуде примењена: А.Д.
Ев.бр. 01/12 од 27. 11. 2012. г.
Датум примене мере: 25. 11. 2012. г. у 20,50 часова.
Врста мере принуде: издвајање и везивање
Разлог мере: спречавање физичког напада на друго лице, самоповређивање и проузроковање материјалне штете
Извештај о употреби средства принуде садржи опис догађаја и образложење о оправданости мера принуде. Извештај је потписан од стране начелника Службе за обезбеђење и управника Завода. Овом извештају претходе извештаји државних службеника који су мере предузели.

Постоји извештај лекара који су претходио употреби средстава принуде (25. 11. у 18,00 часова), као и евиденција поновљеног лекарског прегледа од стране лекара психијатра (26. 11. у 11,50 часова), по чијем предлогу је прекинута мера принуде. Међутим, у предмету не постоји извештај лекара о прегледу непосредно након употребе средстава принуде, односно не може се закључити да ли је лице прегледано непосредно након употребе средстава принуде и након ког периода од њихове употребе.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br>Лекарски преглед лица према ком је примењена мера принуде је евидентиран, али не постоји евиденција о томе колико времена након примене мере принуде је осуђено лице прегледано од стране лекара. |
| *РАЗЛОЗИ*<br>*Непосредно након примене мере принуде обавезан је лекарски преглед осуђеног према коме је мера примењена и који се понавља између 12 и 24 сата од примене мере*[31]*.* |
| *ПРЕПОРУКА*<br>**У ОЗ Чачак ће лице лишено слободе према коме је примењена мера принуде бити одведено код лекара на преглед одмах након примене мере принуде, као и поново између 12 и 24 сата од примене мере. Лекарски преглед мора бити евидентиран, са навођењем тачног времена када је исти извршен.** |

#### 2.3.2.4. Посебне мере

Према наводима из писаног извештаја у току 2012. године била примењена једна посебна мера, и то усамљење. У Дежурној служби Завода се води посебна књига – Евиденција посебних мера.

#### 2.3.2.5. Дисциплинске мере

У писаном извештају Завода (претходни упитник) наведено је да су током 2012. године изречене дисциплинске мере према 3 лица, и то:

- према 1 лица: упућивање у самицу
- према 1 лицу: одузимање додељених посебних права
- према 1 лицу: ограничење или забрана располагања новцем

Дисциплинске поступке за лакше дисциплинске преступе води начелник Службе за опште послове, а за теже, дисциплинска комисија која се састоји од 3 члана, која је именована актом директора Управе. Председник комисије је начелник Службе за опште послове.

У Заводу се води посебна књига **–** Евиденција дисциплинских казни. Евиденцију дисциплинских казни води Служба за опште послове и у њу се уносе следећи подаци: датум уписа, матични број, презиме и име лица лишеног слободе, датум уписа за рапорт, датум извршења и кратак опис дисциплинског преступа, мишљење лекара да ли је лице способно да издржи казну, по чијем налогу се лице лишено слободе изводи на рапорт, врста и висина дисциплинске казне, потпис лица које изриче казну, датум изрицања казне, почетак и дан истека дисциплинске казне и примедба (да ли је лице и колико пута раније дисциплински кажњавано).

Као што је већ напред изнето, службена лица наводе да се у дисциплинским поступцима правна помоћ не може бити пружена унутар Завода. Правну помоћ може пружити адвокат, али лица лишена слободе ретко кад ангажују адвоката у дисциплинским поступцима.

[31] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 130. став 4.

**2.3.2.5.1. Дисциплинска мера упућивања у самицу**

У писаном извештају Завода (претходни упитник) наведено је да у моменту посете није било лица смештених у самици.

Тим је обишао две просторије за извршење мере. У овим просторијама се поред извршења дисциплинске мере упућивања у самицу и посебних мера појачаног надзора и усамљења, смештају и лица којима је одређено полицијско задржавање. Просторије су одржаване, влага није приметна, зидови су окречени, под је прекривен плочицама и хигијена је добра.

Спољни прозори постоје, отварају се, што омогућује непосредан доток свежег ваздуха у мери која омогућује адекватно проветравање. Имају прозирно стакло, што омогућује непосредан доток природне светлости, и то у мери која омогућује читање и рад без сметњи за вид. Вештачко осветљење постоји, чини га једна неонка на плафону, а јачина светла омогућује читање и рад без сметњи за вид.

Постоји један лежај који није фиксиран за под, а има душек, јастук и постељину и један лежај који се фиксира. Специјалне затеге за везивање постоје, али се оне не налазе у просторији.

Утичнице за струју постоје, али просторија није опремљена телевизором или радио апаратом. Видео надзор постоји и налази се у углу изнад врата. Оброци се сервирају у просторији за извршење мере.

Мокри чвор у просторији постоји, преградним зидом и вратима је одељен од остатка просторије. Опремљен је чучавцем са испирачем који служи и као славина, али нема лавабоа. Под и зидови су у плочицама. У добром стању је, хигијена је добра, влага није приметна и вода не цури из санитарија.

Извршен је увид у предмет - упућивање у самицу током целог дана и ноћи (чл. 146. ст. 2. т. 5. ЗИКС-а), бр. 116-223/12-02, осуђеног лица А.П. Мера је изречена за тежи дисциплински преступ из чл. 146. ст. 1. тач. 6. ЗИКС, али у решењу није наведено на колико дана се ова мера изриче. Према наводима службеног лица, раније се уносила и

дужина изречене дисциплинске мере упућивања у самицу, али по препоруци Одељења за надзор Управе за извршење кривичних санкција, која им је дата након последње посете, не одређује се време трајања дисциплинских мера, јер, како се наводи, то може дестимулативно утицати на понашање дисциплински кажњеног. У предмету постоји записник о току дисциплинског поступка. Извештај васпитача о понашању осуђеног није у предмету. Осуђени је у позиву на расправу поучен да има право на стручну правну помоћ, за шта је задужен дипломирани правник из ОЗ Чачак, али исту није користио. Решење о изрицању мере садржи образложење и правну поуку. Жалба на решење није изјављена.

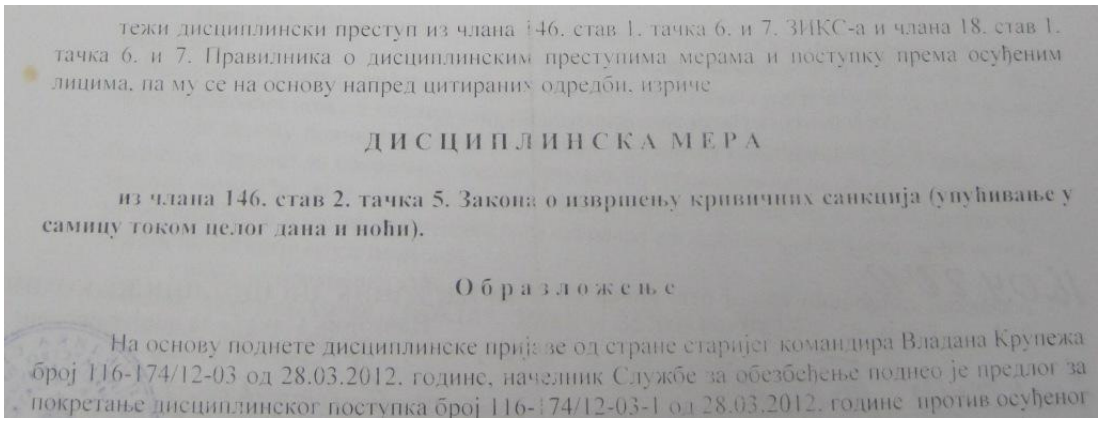

тежи дисциплински преступ из члана 146. став 1. тачка 6. и 7. ЗИКС-а и члана 18. став 1. тачка 6. и 7. Правилника о дисциплинским преступима мерама и поступку према осуђеним лицима, па му се на основу напред цитираних одредби, изриче

ДИСЦИПЛИНСКА МЕРА

**из члана 146. став 2. тачка 5. Закона о извршењу кривичних санкција (упућивање у самицу током целог дана и ноћи).**

Образложење

На основу поднете дисциплинске пријаве од стране старијег командира Владана Крупежа број 116-174/12-03 од 28.03.2012. године, начелник Службе за обезбеђење поднео је предлог за покретање дисциплинског поступка број 116-174/12-03-1 од 28.03.2012. године против осуђеног

*УТВРЂЕНО*

У решењу којим је изречена дисциплинска мера упућивања у самицу није наведено на колико дана се мера изриче.

У току дисциплинског поступка нису прибављене све релевантне чињенице, а између осталог није прибављено ни мишљење васпитача о владању осуђеног.

*РАЗЛОЗИ*

*На сва питања која нису уређена овим правилником, а од значаја су за његову примену, сходно се примењују одредбе Кривичног законика и Законика о кривичном поступку.*[32]

*Суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца.*[33]

*Управник завода обуставља извршење дисциплинске мере упућивања у самицу ако оцени да је дисциплинска мера постигла своју сврху и пре њеног истека.*[34]

*У интересу је и затвореника и затворског особља да формално буду успостављени и примењени јасно дефинисани дисциплински поступци; било какве нејасне „сиве зоне“ у овом домену носе са собом опасност да се развију незванични (и неконтролисани) системи.*[35]

*Боравак у самици се као казна може изрећи само у изузетним случајевима и за одређен*

[32] Правилник о дисциплинским преступима, мерама и поступку према осуђеним лицима („Сл. гласник РС”, бр. 59/06), чл. 91.
[33] Кривични законик („Сл. гласник РС”, бр. 85/05, …. 121/12)
[34] ЗИКС, чл. 155.
[35] Извод из Другог општег извештаја Европског комитета за превенцију тортуре (1992), пар. 55.

*временски период који мора бити што је могуће краћи.*[36]

*При изрицању дисциплинске мере води се рачуна о понашању осуђеног током издржавања казне и залагању на раду, а узимају се у обзир и све друге чињенице битне за правилно одмеравање мере.*[37]

*При изрицању дисциплинске мере узимају се у обзир све чињенице и околности које могу бити од значаја при избору дисциплинске мере, а нарочито: тежина преступа, околности под којима је учињен, раније изрицање дисциплинских мера, понашање осуђеног током извршења казне затвора, његов однос према раду и радним обавезама и оцена остварења сврхе изрицања дисциплинске мере.*[38]

*ПРЕПОРУКА*

**ОЗ Чачак ће у диспиплинским поступцима, поред врсте дисциплинске мере, утврђивати и висину, односно рок на који је одређена. Врста и висина утврђене дисциплинске мере у сваком конкретном случају уносиће се у решење којим се иста изриче.**

**У дисциплинском поступку прибављаће се и разматрати мишљење надлежног васпитача о понашању осуђеног током издржавања казне, његовом односу према раду и радним обавезама и другим битним околностима које се тичу његове личности.**

У Затвору се води посебна евиденција – Књига обилазака у самици, у који се уписују следећи подаци: матични број, име и презиме лица које је у самици, име и презиме лица које је извршило обилазак, датум и време обиласка, запажање – примедбе и потпис лица које је извршило обилазак.

### 2.3.3. ПРЕМЕШТАЈИ, ПРЕКИДИ, ОТПУШТАЊА

#### 2.3.3.1. Премештај

У 2012. години 3 осуђених је премештено у други Завод.

#### 2.3.3.2. Прекид извршења казне

У 2012. години  ниједан осуђени није прекинуо извршење казне затвора.

#### 2.3.3.4. Превремено отпуштање

У 2012. години ниједан осуђени није превремено отпуштено из Завода

### 2.3.4. КОНТРОЛА НАД РАДОМ ЗАВОДА

Према наводима службених лица представници суда не долазе често у Завод. Последњи пут вршилац дужности председника суда посетио је Завод 28. 5. 2013. године и том приликом нису уочене неправилности. Датум посете и запажања током посете бележе се у посебну књигу обиласка установе.

Одељење за надзор је последњи пут обавило надзор током 2012. године. Ово Одељење углавном једном годишње долази у надзор.

Комисија Народне скупштине за контролу извршења кривичних санкција још није обавила посету Заводу.

---

[36] Европска затворска правила, пар. 60.5.
[37] ЗИКС, чл. 159.
[38] Правилник о дисциплинским преступима, мерама и поступку према осуђеним лицима, чл. 35.

## 2.4. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

### 2.4.1 ТРЕТМАН

#### 2.4.1.1. Организација

У Заводу постоји Служба за третман која се састоји од двоје запослених, од којих су оба специјални педагози.

Специјални педагози - васпитачи наводе да нема потребе за ангажовањем више лица на третманским пословима, јер су и питању кратке казне затвора, до годину дана. Васпитачи наводе да су истовремено ангажовани и на пословима извршења алтернативних санкција, али да им они не одузимају пуно времена и да могу да постигну да на време извршавају и предвиђене третманске послове унутар Завода. Величина васпитних група је око 17 осуђених, али се тај број према наводима васпитача стално мења јер је флуктуација осуђених велика.

#### 2.4.1.2. Разврставање и накнадно разврставање

Према наводима васпитача осуђени се по пријему у Завод упућују у пријемно одељење где се задржавају најдуже до 30 дана. У пријемном одељењу, осуђена лица, са основним правилима кућног реда, њиховим правима и обавезама упознаје стручни тим који врши и процену осуђених са здравственог, педагошког, социјалног и криминолошког становишта и утврђује програм поступања. Стручни тим који врши процену и даје предлог за утврђивање програма поступања састоји се од начелника за обезбеђење, начелника Службе општих послова, референта за обуку и упошљавање, васпитача и лекара Службе.
Предлог програма поступања садржи основне податке о осуђеном лицу, податке о групи и одељењу, облику рада са осуђеним, смештају, радним способностима и слободним активностима, као и податак о посебним поступцима и мерама заштите. Предлог за утврђивање програма поступања доставља се управнику који доноси одлуку на основу процењеног степена ризика, потреба и капацитета осуђеног. О одлуци програма поступања осуђено лице се упознаје у пријемном одељењу. Преиспитивање програма поступања обавља се у интервалима од 3 месеца. Васпитачи наводе да осуђене увек обавесте о датуму следећег преиспитивања. Код сваког следећег преиспитивања васпитач покреће иницијативу за изменом програма поступања пред члановима стручног тима. На основу претходно датих мишљења чланова стручног тима и њихове усаглашености, предлог се доставља управнику Завода који доноси коначну одлуку о преласку у повољнију васпитну групу. Осуђено лице се потом упознаје са изменом програма поступања. Уколико у програму поступања нема измена у делу преласка у повољнију васпитну групу, односно уколико осуђени остаје у истом одељењу и/или групи, према наводима васпитача осуђени се о томе обавештава усмено и упознаје са разлозима због којих није дошло до промене. Васпитачи су у погледу напредовања осуђених у повољнију васпитну групу навели, да је приликом преиспитивања програма поступања важно каква је била интерперсонална релација између осуђених лица, осуђених са запосленима, односно владању током издржавања казне, однос према учињеном кривичном делу, радном ангажовању и у којој мери су остварени индивидуални циљеви на основу утврђених потреба.

Извршен је увид у лични лист осуђеног који је започео издржавање казне 10. 5. 2011. године у трајању од једне године и шест месеци. Осуђени је 8. 12. 2011. године премештен у ОЗ Чачак из КПЗ Сремска Митровица. По премештају осуђени је на предлог стручног тима, а одлуком управника 21.12.2011. године разврстан у затворено одељење, групу В2. Прво преиспитивање програма поступања вршено је 14. 3. 2012. године када је донета одлука управника о програму поступања којом осуђени задржава исто одељења и групу. О преиспитивању и донетој одлуци о програму поступања, према наводима службених лица, осуђено лице се увек обавешава усмено, а у случају напредовања и писмено. Следеће преиспитивање рађено је 19.07.2012. године када је осуђено лице рекласификовано у В1 групу.

#### 2.4.1.3. Додељивање и укидање посебних права

Васпитачи наводе да осуђена лица након 30 дана добијају сва посебана права у оквиру одељења и групе у коју су разврстани уколико поштују институционални ред, те уколико остварују индивидуалне циљеве сходно утврђеним потребама, односно уколико сарађују у реализацији програма поступања. Предлог мишљења о додељивању посебних права васпитач доставља управнику који доноси одлуку којом одобрава, односно одбија предлог. Одлука о додељивању посебних правима доставља се осуђеном лицу, а један примерак се прилаже у досије осуђеног.

#### 2.4.1.4. Индивидуални и групни рад

Према наводима васпитача обављају се индивидуално–саветодавни разговори са осуђенима, и то обично два пута месечно, а уколико осуђени изразе жељу разговори су по потреби и чешћи. На крају месеца обавезно се обавља разговор о постигнутим индивидуалним циљевима на основу утврђених потреба осуђених за истим, а које су означене као критичне и којима је потребно посебно посветити пажњу. Уколико није остварен циљ одређене активности, васпитно особље врши интензивнији васпитно-терапеутски утицај усмерен на смањење учесталости и интензитета одређеног проблема или симптома као и на унапређење општег функционисања и припремање осуђених за активно учешће у друштвеном животу. На почетку сваког месеца се прави план и програм разговора са осуђенима за наредни месец. Има и непланираних разговора, али они су ретки. Групни рад се не реализује, јер према наводима васпитача обично су то кратке казне тако да нема потреба за групним радом. Други облици стручног рада са осуђеним лицима не постоје.

#### 2.4.1.5. Социјална подршка

Службена лица наводе да је однос Завода са центрима за социјални рад добар. Још наводе да уколико осуђени нема довољно средстава за живот током извршења казне, а има малолетно дете или неко треће лице о коме нема ко да се стара васпитачи увек обавештавају надежан центар о томе. Васпитачи су навели да имају добру сарадњу и са Колом српских сестара које углавном пружају помоћ у гардероби осуђеним лицима.

#### 2.4.1.6. Припрема за отпуст

Службена лица наводе да се припрема за отпуст састоји од обавештења центра за социјални рад и полиције о отпусту осуђеног са извршења казне. Уколико осуђено лица нема обезбеђен смештај после извршене казне и налази се у лошој материјалној ситуацији, поједини центри за социјални рад обезбеђују привремен смештај осуђеном лицу према месту његовог пребивалишта тј. последњег боравишта и пружају му једнократну новчану помоћ. Центар за социјални рад се обавештава и ако осуђени због старости, болести, инвалидности или ометености у развоју ниси у стању да се брину о себи. При крају извршења казне васпитачи обично обаве и завршни разговор са осуђеним лицем о томе да ли има обезбеђен постпеналан прихват или не и какви су планови осуђеног лица по изласку на слободу.

### 2.4.2. ОБРАЗОВАЊЕ

Службена лица наводе да се не омогућује образовање осуђених, али се пружа могућност да се заврши школовање уколико је започето пре доласка на извршење казне. У том случају трошкове образовања сноси осуђено лице. Не постоји никакви курсеви или семинари где би осуђена лица док су на издржавању казне стекла одређена знања и вештине.

### 2.4.3. РАД

#### 2.4.3.1. Обука

Службена лица наводе да се не омогућује обука осуђених у Заводу.

#### 2.4.3.2. Упошљавање

У Заводу постоје капацитети за упошљавање осуђених. Према наводима васпитача, у Заводу се највише упошљавају осуђени из полуотвореног одељења. За упошљавање осуђених у обзир се узимају одређени критеријуми као што су: врста посла која се одређује према психичким и физичким способностима осуђених које процењује стучни тим Завода, стручним квалификацијама, израженим жељама осуђеног, али и према могућностима Завода. Васпитачи су навели да Правилником о систематизацији послова, имају предвиђена радна места на која се осуђени упошљавају преко конкурса и то обично у бифеу, кухињи, на заводској економији (послови вешераја, ратарство, живинарство, пољопривредни радови) и на одржавању круга Завода. Приликом ангажовања на радна места осуђенима се уручује решење којим се распоређује и упошљава на одређено радно место. Радно време осуђених износи 8 часова дневно мада су васпитачи навели да када осуђени немају посла или с послом заврше пре истека радног времена онда радно време траје и краће. Накнада за рад се према наводима службених лица, а и осуђених, исплаћује редовно. Чим Управа за извршење кривичних санкција уплати новац на рачун Завода, исти се одмах прокњижи и део новца одмах се исплаћује осуђеном, а део се ставља на штедњу.

#### 2.4.3.4. Заштита и повреде на раду

У оквиру Завода постоји лице одговорно за безбедност на раду.

### 2.4.4. СЛОБОДНО ВРЕМЕ

#### 2.4.4.1. Време изван затворених просторија

Простор за шетњу на свежем ваздуху постоји и то са зеленилом, док надстрешница не постоји. За шетњу на свежем ваздуху у затвореном делу Завода користи се унутрашње двориште пеграђено зидом на два дела за притворена и осуђена лица. Осуђеници полуотвореног и отвореног одељења већину времена у току дана могу проводити ван затворених просторија Завода.

Осуђени који се налазе у затвореном одељењу на свежем ваздуху проводе 2 часа дневно, а у време атмосферских падавина мање.

#### 2.4.4.2. Физичке активности

У Заводу не постоји фискултурна сала или теретана за бављењем физичких активности тако да се осуђени смештени у затвореном одељењу физичким активностима баве у дворишту које је иначе предвиђено за шетњу на свежем ваздуху, у којем постоји мали број спортских реквизита за вежбање. У време атмосферских падавина осуђени у затвореном одељењу немају могућност за бављењем физичким и другим активностима.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО* |
| У ОЗ Чачак не постоји посебан простор, намењен за физичке активности осуђених. |

*РАЗЛОЗИ*

*Осуђени, коме године и телесне способности то дозвољавају, има право у слободно време на организовану физичку активност, укључујући и право да заједно са другим осуђеницима користи спортске терене, уређаје и опрему.* [39]

*Завод, у складу са својим могућностима, омогућује бављење телесним вежбањем и спортским активностима и у ту сврху обезбеђује спортске терене, просторије, спортске реквизите и теретану са припадајућом опремом. Активности се организују током целог дана, према програму који је донела служба за третман.*[40]

*Сваки затвореник треба да има могућност да сваког дана вежба најмање један сат на свежем ваздуху, уколико то дозвољавају временске прилике. Када је време неповољно, затвореницима се обезбеђују други услови за вежбање. Одговарајуће активности чији је циљ развијање физичке спремности и могућност за одговарајућу физичку активност и рекреацију представљају саставни део затворског режима. Затворска управа дужна је да омогући такве активности обезбеђујући одговарајућа средства и опрему. Затворска управа дужна је да обезбеди специјалне активности за оне затворенике којима је то потребно. Могућности за рекреацију, укључујући спорт, игре, културне активности, хобије и друге активности у слободно време, морају бити обезбеђене, а колико год је могуће, затвореницима се мора дозволити да их организују. Затвореницима се дозвољава да се друже за време физичких активности и у циљу учешћа у рекреативним активностима.*[41]

*Сви затвореници без изузетка (укључујући оне који су кажњени конфинацијом у ћелији) морају имати могућност да свакодневно вежбају на отвореном. Такође се сматра да објекти за вежбе на отвореном морају бити релативно пространи и, кад год је то могуће, да нуде склониште од неповољних временских прилика.*[42]

*ПРЕПОРУКА*

**У ОЗ Чачак формираће се посебан простор, опремљен справама за вежбу, намењен за физичке активности осуђеника у затвореном простору (за вежбу када атмосферске прилике на отвореном то не дозвољавају).**

#### 2.4.4.3. Културне активности

У Заводу не постоји простор за културне активности.

#### 2.4.4.4. Дневни, недељни и годишњи одмор

Према наводима васпитача осуђени који су у затвореном одељењу годишњи одмор могу користити у Заводу. Осуђени из полуотвореног и отвореног одељења годишњи одмор који износи 10 дана могу да искористе изван Завода, у кругу породице. Недељни одмор користе се викендом. Дневни одмор се, према наводима васпитача, користи након радног времена.

### 2.4.5. ОБАВЕШТАВАЊЕ

#### 2.4.5.1. Штампа

Службена лица наводе да је организована дистрибуција штампе за осуђена лица која су преплаћена на месечном нивоу на одређени часопис. У ходнику затвореног одељења у посебним сандучадима налазе се памфлети о Заштитнику грађана и појединих

[39] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 68. став 2.
[40] Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, члан 49.
[41] Препорука Комитета министара државама чланицама Савета Европе у вези са европским затворским правилима Rec (2006) 2, тачке 27.1, 27.2, 27.3, 27.4, 27.5, 27.6 и 27.7.
[42] Стандарди Европског комитета за спречавање мучења (2002) 1 - Rev. 2010, тачка 48

организација за заштиту људских права, која командири достављају осуђеним лицима на њихов захтев.

#### 2.4.5.2. Радио и телевизија

Слушање радија и праћење телевизијског програма у Заводу је омогућено свакодневно. Запажено је да већина спаваоница поседује телевизоре и радио апарате.

#### 2.4.5.3. Библиотека

У Заводу не постоји посебна просторија – библиотека. У просторији васпитача постоји одређени фонд књига. Васпитачи су навели да постоји добра сарадња са градском библиотеком и Колом српских сестара који их снабдевају са великим фондом литературе. Уочено је да у просторији васпитача постоје примерци ЗИКС-а и Акта о кућном реду. Осуђена лица која се налазе у затвореном одељењу, а која желе одређену литературу преносе командиру коју књигу или часопис желе или напишу списак литературе на папиру која се доставља васпитачу. Осуђени који су у полуотвореном одељењу, могу увек да сврате у канцеларију васпитача и узму литературу која их занима.

### 2.4.6. ПОСЕТЕ

#### 2.4.6.1. Посете породице

Просторија за посете осуђенима који су смештени у затвореном одељењу налазе се у затвореном делу Завода, преграђена на два дела стакленим параваном који се уклањају у случају посете браниоца. Посете браниоца се не надзиру, за разлику од посета блиских сродника које се надзиру. Просторија поседује столице, пулт и телефон. Посете трају по један сат. Осуђени који се налазе у полуотвореном и отвореном одељењу Завода посете могу примати у дневном боравку свог одељења, а у плану је изградња посебне просторије за посете за ове осуђене.

#### 2.4.6.2. Посете у посебној просторији (кућа љубави)

У Заводу не постоји посебна просторија за посете брачног друга или другог блиског лица. Осуђеници који су у поулуотвореном и отвореном одељењу одлазе у посете ван Завода.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br>У ОЗ Чачак не постоји посебна просторија за посете брачног друга, деце или других блиских лица осуђеног. |
| *РАЗЛОЗИ*<br>*Осуђени има право да једном у три месеца борави са брачним другом, децом или другим сродним лицем три часа у посебним просторијама завода.* [43]<br>*Посебна просторија мора бити довољно пространа, загрејана, осветљена, са потребним намештајем, купатилом и прилагођена за боравак деце.* [44] |
| *ПРЕПОРУКА*<br>**ОЗ Чачак ће обезбедити и адекватно опремити посебне просторије за посете брачног друга, деце, или других блиских лица осуђеног.** |

[43] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 78.

[44] Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица, члан 55.

### 2.4.7. ПОШИЉКЕ И КОМУНИКАЦИЈА

#### 2.4.7.1. Дописивање

Према наводима васпитача осуђени има неограничено право на дописивање. Осуђени нису имали примедбе на остваривање права на дописивање.

#### 2.4.7.2. Пакети

Осуђенима се омогућује пријем пакета који се прегледају у присуству осуђеног. У ситуацијама када пакет садржи ствари које осуђено лице не може поседовати, исте се враћају доносиоцу непосредно, односно поштом о трошку пошиљаоца. Дозвољена тежина пакета је 10 килограма.

#### 2.4.7.3. Новчане пошиљке

Лица лишена слободе имају право на неограничено примање и слање новчаних пошиљки. Новчане пошиљке осуђенима се уплаћују у одређеној банци у којој Завод има отворен жиро рачун са рачуном свих осуђених лица.

#### 2.4.7.4. Телефонирање

Осуђена лица која се налазе у затвореном одељењу имају право на телефонски разговор два пута недељно у трајању од 10 минута коришћењем телефонских картица које могу купити у кантини. Телефонске говорнице су постављене у ходнику затвореног одељења. Осуђени смештени у полуотвореном и отвореном одељењу имају право на свакодневни телефонски разговор, а телефонске говорнице су постављене у дворишту Завода.

### 2.4.8. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИМ ОСОБАМА

#### 2.4.8.1. Малолетници

У писаном извештају Завода наведено је да у моменту посете у Заводу није било малолетника.

#### 2.4.8.2. Особе са инвалидитетом

У писаном извештају Завода наведено је да у Заводу не постоје посебне просторије за смештај особа са инвалидитетом, као и да у моменту посете у затвору није било особа са инвалидитетом.

| |
|---|
| *УТВРЂЕНО*<br>У ОЗ Чачак не постоје просторије које су прилагођене за смештај лица са инвалидитетом. |
| *РАЗЛОЗИ*<br>*Осуђени са посебним потребама има право на смештај примерен врсти и степену његових посебних потреба.*[45] |
| *ПРЕПОРУКА*<br>**У ОЗ Чачак ће се обезбедити просторије које ће бити прилагођене осуђенима са инвалидитетом, односно смештај примерен врстих и степену њихових посебних потреба.** |

[45] Закон о извршењу кривичних санкција, члан 66.

#### 2.4.8.3. Жене

У моменту посете, у Заводу није било женских особа у притвору. Није истакнут посебан проблем у вези са њиховим боравком у затвору.

#### 2.4.8.4. ЛГБТ особе

Према службеним подацима у Заводу није идентификован проблем везан за ЛГБТ особе.

#### 2.4.8.5. Верници

У Заводу не постоје посебне просторије намењене за обављање верских обреда, већ се обреди обављају у просторији која је намењена за посете осуђених у затвореном одељењу. Свештена лица (православни и католички) долазе у посету осуђенима у време верских празника и по позиву осуђених. Уколико осуђено лице жели посету свештеника, исто се претходно пријави васпитачу.

#### 2.4.8.6. Припадници националних мањина

Током обиласка смештајних капацитета није уочено да се врши груписање по основу националне припадности лица лишених слободе приликом њиховог размештања по спаваоницама.

#### 2.4.8.7. Старе особе

У Заводу не постоје посебне просторије за смештај старих лица.

#### 2.4.8.8. Странци

У моменту посете није било страних држављана. Васпитачи су навели да нису имали странце до сада, али да уколико би се десило да страни држављанин дође на издржавњање казне онда би се осуђеном лицу који не зна српски језик, информације о правима, правилима и обавезама током извршења казне дале на енглеском језику. Васпитачи наводе да се омогућују посете дипломатско-конзуларних представника држава чији су држављани лица лишена слободе у Заводу.

## 2.5. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

### 2.5.1. ОРГАНИЗАЦИЈА

#### 2.5.1.1. Здравствена служба

Здравствену службу чине један запослени лекар опште медицине, који је примљен у радни однос на основу уговора о делу, једна медицинска сестра, који је у радном односу на неодређено време и по уговору о делу је ангажован један стоматолог.

Лекар и медицинска сестра покривају здравствену службу сваким радним даном у две смене. Уколико се викендом укаже потреба за здравственом заштитом лекар и медицинска сестра су у приправности, а у хитним ситуацијама када нема здарвственог особља командири зову Службу хитне медицинске помоћи, чији лекари интервенишу у просторијама Затвора.

#### 2.5.1.2. Здравствене евиденције

Картони се уредно воде, тако да сваки осуђеник има здравствени картон и могућност увида. Од стране лекарске службе воде се књиге: Дневни и месечни извештаји издатог сол. Метадон, Књига опојних дрога. Поред наведеног, постоји и свеска Евиденција заразних болести.

#### 2.5.1.3. Праћење здравственог стања

Контрола и надзор над исхраном, кантином, хигијеном, санитарним уређајима, вентилацијом и грејањем се врши свакодневно од стране радника медицинске службе.

Лекар на свакодневним јутарњим састанцима информише управника о стању, у свим аспектима рада и евентуалним проблемима.

#### 2.5.1.5. Просторије за пружање здравствене заштите

Затвор има само једну просторију – амбуланту, односно лекарску ординацију. У њој се обављају прегледи, збрињавају лакше повреде (мања ушивања), дају инјекције, врши вађење зуба и сл. До сада није било потребе за интравенском апликацијом терапије. Анализу биолошког материјала (урин, крв и брисеви) ради за потребе Затвора, приватна лабораторија чији техничар, по потреби, долази у затворску амбуланту и узима материјал за анализу. Превентивне анализе се раде и на захтев лица лишених слободе, а по одобрењу лекара, у ком случају трошкове сносе сама лица. Од намештаја постоји радни сто са рачунаром. Полице где се држе књиге евиденције и архива са здравственим картонима-картотека. Просторија поседује и један лежај, заклоњен параваном, ормар у којој је смештена апотека, покретна колица за дељење терапије, вагу, стерилизатор, боцу са кисеоником, апарат за мерење крвног притиска, глукомер, стетоскоп доноси доктор, сет за малу хирургију за завојним материјалом и сет за реанимацију.

По речима оба здравствених радника, прегледима не присуствује стражар, ретке су ситуације када здравствени радник тражи присуство стражара.

Од опреме ординација поседује ЕКГ апарат, боце са кисеоником, суви стерилизатор, дигиталну вагу, стетоскоп, апарат за мерење крвног притиска, отоскоп, неуролошки чекић, глукомер, шприц за испирање ува, амбуланту маску, стерилни сет за ушивање са комплетним завојним материјалом, каишеве за фиксацију (скоро набављени, изузетно ретко се користе по препоруци психијатра), термометре, шпатуле, опрему за узимање материјала за лабораторијске анализе (у Затвору се узимају узорци крви, урина и брисеви), који се даље шаљу адекватним установама (Заводу за јавно здравље или Здравствени центар Студеница.

Снабдевеност лекарске ординације је задовољавајућа, али медицинска техичарка наводи да би било добро да се од опреме још набави : стетоскоп, ЕКГ, инхалатор, још један апарат за

мерење крвног притиска, читач брзих тестова за наркотике, сталак за инфузију, неуролошки сет (чекић и лампица), подна лампа, лампа за неуролошки преглед, негатоскоп, слопива носила, пулсни оксиметар и инхалатор.

#### 2.5.1.5. Апотека, подела лекова и терапије

Апотека је приручна и налази се у ординацији. Лекар надзире рад апотеке заједно са медицинском техничарком. Искључиво медицински радници дају терапије, изузев вечерње терапије и недеље када то уместо њих ради служба обезбеђења, али из унапред припремљених дозера. Снабдевеност апотеке је задовољавајућ, јер лекар преписује лекове на рецепт који се потом подиже из апотеке. Уколико се лек не може набавит на овај начин, постоји могућност да породица набави потребан лек и да га достави током посете.
У својим касетама осуђеници могу да држе неке лекове (антибиотике) док седативе и сл. терапију добијају само од здравственог радника приликом поделе терапије. О примени метадонске терапије води се посебна евиденција.

### 2.5.2. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

#### 2.5.2.5. Прегледи по пријему

Приликом доласка у Завод сва осуђена лица иду на обавезан лекарски преглед, у року од 24 сата. Уколико лице у Завод дође током викенда, преглед се врши првог наредног радног дана.

Први лекарски преглед по пријему се састоји од прегледа целог тела на кожне болести, алергије повреде и сл. Мери се крвни притисак, ради комплетан физикални преглед, уписују анамнестички подаци, као и подаци из донете медицинске документације. Уколико се при првом пријемном прегледу констатује присуство каквих повреда које по процени лекара у Затвору захтевају додатну дијагностику и специјалистичке прегледе, то лице се враћа полицији која га је довела, а они га после спроводе у цивилну здравствену установу, па по окончању здравственог третмана са пратећом медицинском документцијом, врше преглед на првом пријему.

Подаци о првом прегледу се уносе у здравствени картон који се отвара и у књигу протокола. У циљу контроле квалитета вођења медицинске документације извршен је преглед исте која се односи на насумично одабран случај, које је доведено у Затвор са видљивим повредама. Ово лице је враћено да се прво изврши преглед у Здравствени центар Чачак (види се да су извршени прегледи од стране лекара пријемне службе ургентног центра, неуролога, интернисте и радиолога).

У овој медицинској документацији констатоване су само латинске дијагнозе повреда без било каквог њиховог детаљнијег описа. Са том документацијом, полиција га је поново довела у ОЗ Чачак, где је извршен први преглед, што је унето у здравствени картон и књигу протокола. Увидом у здравствени картон констатује се да повреде нису описане од стране затворског лекара већ је само уписана констатација о њиховом постојању (“има повреде, увид у медицинском документу”).

Било би пожељно с обзиром да је често опис повреда код лекара у цивилним установама, штур и непотпун ( као у овом наведеном случају), потребно је да лекар ОЗ Чачак при првом прегледу, поново независно и детаљно опише повреде (онако како их види) и да такав свој налаз упише у здравствени картон.

#### 2.5.2.6. Редовни (периодични) прегледи

Редовни (периодични) прегледи се не спроводе у класичном смислу. Због релативно малог броја лица која се налазе у Затвору, практично свакодневно се врши обилазак, и то три пута на дан (приликом поделе терапије коју обавља присутни здравствени радник). Тако да лица лишена слободе имају могућност да три пута дневно ступе у контакт са здравственим радником, пред доручак, ручак и вечеру. Ван тога времена, преко радника службе обезбеђења.

Прегледи се врше у ординацији-амбуланти. Ради се основни (физикални) преглед, давање инјекција и подела терапије и превијање. Све остало (рендген, лабораторија и др.) може се спровести искључиво ван Затвора.Током 2011. године извршено је 744 прегледа, а током 2012. године 1074.

#### 2.5.2.7. Прегледи по захтеву

Лекарски преглед се заказује усмено преко припадника службе обезбеђења или лекара/медицинске сестре. Прегледи се обавља истог дана од захтева, односно добијене информације од Службе обезбеђења. Што се тиче хитних случајева, лекар или медицински техничар су у приправности када нису у установи, па се путем телефона консултује са службом обезбеђења када се јави потреба за медицинском интервенцијом или се позове Служба хитне медицинске помоћ.

#### 2.5.2.8. Прегледи у посебним случајевима

Лекар осуђенике којима је изречена дисциплинска мера упућивања у самицу прегледа пре почетка извршења мере и процењује да ли је лице здравствено способно да меру издржава. Обавезно се врши и лекарски преглед одмах након примене мера принуде (12-24 h). Све се бележи у Књизи мера принуде, Књизи повреда лица лишених слободе, Здравственом картону и Књизи протокола прегледа.

### 2.5.3. ЛЕЧЕЊЕ И ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

#### 2.5.3.4. Лечење и интервенције ван завода

Приступ цивилним здравственим установама је неометан и сарадња са њима добро функционише.

#### 2.5.3.5. Стоматолошка заштита

Постоји ангажован, по уговору о делу, један стоматолог. Он је у обавези према уговору да долази у Затвор четири пута месечно. У затворској амбуланти која је једина просторија за остваривање здравствене заштите лица лишених слободе, стоматолог врши интервенције у смислу решавања акутних стања (вађење зуба), на покретној стоматолошкој столици коју са собом доноси, заједно са неопходном опремом. Остале интервенције (лечење и поправка зуба) спроводе се Дому здравља у Чачку.

О редовним или ванредним доласцима и лекара и стоматолога води се евиденција (од стране медициске техничарке) у посебној књизи. Ову књигу потписује и вођа смене.

Лица лишена слобде се јављају за лекарски преглед преко Службе за обезбеђење или директно лекару или техничару приликом поделе терапије.

#### 2.5.3.6. Лечење душевно оболелих лица

Психијатар у Затвору није ангажован.

### 2.5.4. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

#### 2.5.4.1. Болести зависности

У Затвору се налази око 23 осуђеника некадашњих зависника. Не постоји посебно одељење за одвикавање.

#### 2.5.4.2. Штрајк глађу

Увидом у Књигу штрајка глађу током 2011. године у Окружном затвору пријављено је 6 штрајкова глађу, а у текућој 2012. години било их 8.

Готово редовни разлог штрајка је незадовољство радом судова. Лице које је започело штрајк глађу се, уколико то услови дозвољавају, смешта у посебну просторију, ради се комплетан физикални преглед са мерењем телесне тежине и то се све уписује у А/ Здравствени картон Б/ Протокол прегледа и Ц/ Књигу штрајка.

Провером у наведеној документацији види се да се подаци редовно уписују. Насумично одабран случај који смо проверили види се да је лице прегледавано два пута на дан. Прегледи су се састојали у мерењу крвног притиска, мерењу телесне тежине, узимању анамнезе и упозорења о могућим последицама по здравље због штрајка.

О томе да неко лице одбија да узима храну и воду командир одмах обавештава управника и лекара/техничара.

#### 2.5.4.3. Смртни случајеви

Последњи смртни случај био је 2006. године (самоубиство вешањем - рађена обдукција). Од тада до дана посете није било смртних случајева.

Води се књига/евиденција умрлих лица. Служба хитне помоћи констатује смрт.